

Llegenda de les Olles d'Oreis

Gisclareny

Ubicació

Comarca:	Berguedà
Lloc/Adreça:	A les costes d'Oreis dominant Vimboca (Ajuntament de Gisclareny. Av. Roser. S/N 08695)
Emplaçament	A les costes d'Oreis. Cal seguir el sender de Viboca (30') trencall esquerra en marques blaves.
Alçada:	1288,6
Coordenades:	
Latitud:	42.27527
Longitud:	1.78549
UTM Est (X):	399851
UTM Nord (Y):	4681054

Classificació

Número de fitxa	08093 - 117
Àmbit:	Patrimoni immaterial
Tipologia	Costumari
Estil / època:	Modern Popular
Segle	XVI
Estat de conservació	Bo
Protecció	Inexistent
Accés	Fàcil
Ús actual:	Altres
Titularitat	Privada
Titular:	08092AA002000040000YB
Fitxes associades:	
Sant Romà d'Oreis	
Masos 1 i 2 o vilatge d'Oreis	
Mas 3 d'Oreis	
Autoria de la fitxa	Pere Cascante i Torrella
Data de registre de la fitxa:	ds., 05/10/2019 - 02:00

Descripció

A Oreis deien que un noi estava embuixat perquè al vespre, quan a la vora del foc passaven rosari, es feia sempre un fart de riure. El noi no havia dit mai paraula, motiu pel qual creien que a més de mut devia ser sord i no comprenia el significat de passar rosari, i en veure moure els llavis es posava a riure.

Volent trobar una solució al problema, doncs resultava força molest que a mig rosari es desencadenessin tan sonores riallades, la gent de la casa anaren a veure el rector de Sant Iscle. Aquest, després d'escoltar atentament les explicacions de la gent de la casa, els va dir que possin tot de closques d'ou buides davant del foc just a l'hora del rés.

Aquell mateix vespre, els habitants d'Oreis seguiren al peu de la lletra els consells del rector i ompliren el terra, just davant del foc, de closques d'ou buides. Immediatament després iniciaren el rosari. Quan el noi va entrar a l'estança i va descobrir el què hi havia davant del foc va exclamar: "mai s'han vist al foc tantes olles amb tan poc cuinat!". I acabat de dir, acabat d'oferir: el noi desaparegué per la xemeneia com una exhalació i mai més ningú no n'ha sabut res.

Observacions:

En aquesta ocasió ens trobem al davant d'un altre cas de llegenda inacabada i/o irresolta, doncs finalment no se'ns explica qui era el noi ni què pretenia. En un principi, nosaltres consideràvem que el noi podria ser Dimoni o bé un mal esperit, si bé aquest punt en concret, com ja acabem de comentar, no s'explicita a la llegenda, i la curiosa forma de fer-lo parlar podria ser una manera d'expulsar-lo de la casa. Podria ser que aquest caràcter sobrenatural fos el què el fes riure, potser convençut que de res serviria el rés del Rosari en la seva presència. També podria ser que l'haguessin embuixat les Bruixes, però tots els supòsits que apuntem són només això, suposicions, doncs el relat no ens dona més pistes sobre el particular. En qualsevol cas, cal tenir present el fet que fugí per la xemeneia, el mateix camí que en el rondallari popular utilitzen les ànimes, els Follets, les Bruixes i els Dimonis.

Un altre element que a priori se'ns presentava sense cap mena de lògica, o com a mínim nosaltres no sabíem trobar-li, és la frase que etziba als de la casa abans de desaparèixer xemeneia amunt i que, sens dubte, ha acabat conformant el nom de la llegenda.

Finalment, tampoc trobàvem cap simbolisme en el fet de posar ous al davant del foc, un aliment que hom ha relacionat freqüentment amb el símbol còsmic de la fecundació, però que en el relat que acabem de transcriure no sembla tenir cap mena de sentit.

Ara bé, totes les suposicions que fèiem poden prendre un altre caire si analitzem la cita d'en Joan Amades que reproduïm a continuació i de la qual parlarem més extensament en analitzar la llegenda El Fill de l'Encantada . En aquesta cita, l'Amades, fent referència als infants robats per les Encantades i que són substituïts per fills propis, ens comenta el següent :

"Per conèixer si un infant ha estat canviat al bressol i si el nin que hom cria és el propi o és de les encantades, hom apel·la a un recurs: cal posar al foc de la llar tretze clofolles d'ou amb unes gotetes d'aigua beneïda dins de cada una i mostrar-les a l'infant. Si és fill d'encantades, per petit que sigui, parlarà i fugirà. Les encantades de la cova de na Guilleuma, del turó de Montcada, van canviar un infant de bressol a una mare de Mollet, que va sospitar el cas i va recórrer al sistema indicat. El renoc, així que va veure les clofolles, i més encara quan va notar la sentor de l'aigua beneïda, es va redreçar i va dir amb veu ben clara:

- Jo he vist Barcelona un prat

i al pla de Matabous

hi he vist una gran ciutat,

però mai no havia vist tantes olles

per tan poc cuinat.

I dit això, va escapar-se xemeneia amunt. Aquesta contarella és corrent gairebé per tots els pobles de

França, i es troba àdhuc més enllà dels Alps a Suïssa. Hom altera els primers conceptes de la fórmula adaptant-los a paratges veïns del lloc on s'explica i a accidents locals”.

Així les coses, i seguint el què ens comenta en Joan Amades, podria ser que el noi de la llegenda Les Olles d'Oreis fos el fill d'una Encantada que hagués restat a la casa i que en fou expulsat, tot sortint per la xemeneia, com el cas de les Encantades de la cova de na Guilleuma, a partir de la presència de les clofolles d'ous. En el nostre cas, aquestes no són plenes d'aigua beneïta, però la frase final dels protagonistes dels dos relats exposats i comparats són pràcticament idèntiques.

Aquesta mateixa hipòtesi ens vindria corroborada per una tradició asturiana que hem trobat documentada per l'estudiós Manuel Martín Sanchez . Segons aquest autor, en parlar de Fades (en el sentit més general, incloent-hi Dones d'Aigua, Aloges, Encantades...) esmenta el cas de les Xanas asturianes, un tipus de Fades benèfiques que es podrien relacionar i emparentar amb les nostres Encantades. Entre les moltes semblances existents entre ambdós éssers fantàstics hi ha el fet que les Xanas també canvien als seus fills pels de les dones normals amb la finalitat que aquestes els donin de mamar. Segons el costumari asturià, si la dona sospita que s'ha produït aquest canvi, cal comentar alguna cosa insòlita, pràcticament impossible, en veu alta. És aleshores quan el Xanín , davant d'un fet tan extraordinari, exclama astorat (tot delatant la seva condició): “En cien años qu'ha nací, nunca tantos pucheros vi”. El mateix Martín Sanchez explica una altra variant consistent en el fet que, en comptes de dir quelcom extraordinari, la mare posi al foc (char) closques d'ou o la pela d'una poma. Quan el Xanín la sent espetegar exclama: “Cien años fai que nacín y a nunca tantos pucheros na vera del char vin”. En aquests casos, el ne no marxa per la xemeneia, sinó que la seva mare verdadera (Xana) el ve a buscar.

Amb tot, nosaltres no considerem que la llegenda berguedana faci referència, com a mínim de forma conscient, al tema dels fills de les Encantades, doncs molt probablement la figura s'hagués mantingut en el cos del relat. El més probable, creiem, és que la llegenda arribés d'alguna altra banda (potser més factiblement, per proximitat geogràfica, del sud de França que no pas de la zona del Vallès o d'Astúries) i acabés arrelant a Gisclareny, tot mantenint els elements essencials de la narració (clofolles d'ous, fugida per la xemeneia, part del discurs del noi, etc.) i perdent-ne alguns altres més o menys suplementaris (presència de l'aigua beneïta, origen del noi, la part restant del discurs del noi...). Encara tenim constància d'una altra llegenda que presenta elements concomitants tant amb la narració berguedana que acabem de transcriure com amb la que comenta Joan Amades. Es tracta de la narració intitulada El Fill del Dimoni, que es localitza al municipi de Santa Maria del Corcó (L'Esquirol, Osona). Segons aquest relat, a Vilaporta, una masia del terme municipal, hi havia un noi molt entremaliat del qual ningú no se'n sortia. No era fill de la casa, sinó que l'havien trobat, just acabat de néixer, al bosc plorant, i el matrimoni de la casa, que no podien tenir fills, se l'havien afillat. De sempre havia estat un nen que feia coses rares, que solia anar sol, no tenia amics, acostumava a mostrar-se una mica bèstia, sempre que podia s'amagava i s'agradava molt del foc, de tal manera que passava hores i hores al davant de la llar de foc. Amoinats més no poder, finalment un dia els seus pares se'n van anar a veure el rector per tal de demanar-li consell. El primer que els va demanar el capellà fou si el noi resava, a la qual cosa els pares li respongueren que no, i encara hi afegiren que quan ells ho feien el xicot acostumava a posar-se molt nerviós i fugia. Seguidament, el mossèn els va preguntar si menjava, i els progenitors li respongueren que poc, i que quan ells se n'anaven a dormir el noi es quedava sol davant de la llar de foc i hi passava tota la nit. Aleshores, el rector els donà la solució: havien d'agafar una dotzena d'ous (recordem que al relat El Fill de l'Encantada explicat per Amades el número d'ous era de tretze), trencar-los, omplir les closques amb aigua beneïta i posar-les al voltant del foc. I així ho feren. Quan el noi va arribar i es va trobar amb aquest muntatge, va dir, tot cridant i amb veu estafeta:

“Eh! Quina mena de cosa! a Casserres monestir,

A Barcelona un prat, mai no havia vist al foc
al bosc de Tosca ciutat, tantes olles a bullir”.

I seguidament va marxar per la xemeneia fent un gran espetec.

Com podem comprovar, el què diu el noi en els dos darrers casos (El Fill de l'Encantada i El Fill del

Dimoni) és pràcticament el mateix amb l'afegit (osonenc, diríem nosaltres) de la referència al monestir de Sant Pere de Casserres. En relació a aquestes paraules del noi, Xavier Roviró ens comenta:

“Aquests versets enigmàtics volen explicar que aquell noi era immortal; esclar, no era altre que el dimoni. Era tan vell que havia vist la gran ciutat de Barcelona quan era un prat, el bosc de Tosca, a Olot, quan havia estat ciutat i el monestir de Casserres quan feia aquesta funció”. És a dir, que Roviró encara afegeix una altra hipòtesi sobre que podia ser el noi; per a ell, el Dimoni, però tal com hem vist anteriorment també lligaria amb el fet que fos un embruixat o bé el fill d'una Encantada. Sigui com sigui, el cert és que es tracta d'un personatge curiós que protagonitza una llegenda per a nosaltres eminentment berguedana però que tal i com acabem de veure es troba estesa arreu del territori. És per aquest motiu que nosaltres hem situat aquesta narració en una categoria temàtica genèrica com és la D'Encanteris i Embruixaments.

Abans de tancar el present comentari, encara volem afegir que mossèn Cinto Verdaguer recull dues llegendes que poden relacionar-se amb aquest argument. La primera, intitulada El Renoc, és una llegenda pràcticament idèntica a la de El Fill del Dimoni que acabem de relatar però situada al Bosc d'Osor. Segons aquesta versió, a la casa tampoc podien tenir fills i, un mal dia, l'amo va dir que volia un hereu mal fos el mateix Dimoni. La resta de la narració és pràcticament idèntica, tot i que el noi, en marxar xemeneia amunt, diu una versió més resumida de la cantarella final, obviant justament “l'afegit osonenc”:

- Jo he vist Barcelona un prat,
el Boscdetosca ciutat,

i no he vist tantes olles amb tan poc cuinat!”

La segona versió, intitulada justament El Fill de Dimoni, i que cal no confondre amb la narració homònima que hem transcrit aportada per Joan Amades i situada a Santa Maria del Corcó, té un argument força diferent i sobretot volem remarcar-la perquè la cantarella final és radicalment diferent de totes les que hem analitzat fins ara, seguint elements propis d'una altra zona geogràfica, la de la Cerdanya i la Catalunya Nord. Segons aquest relat, a una jove mare li va semblar que una nit li canviaven el seu nadó per un altre, la qual cosa va poder certificar l'endemà al matí en veure'l. El petit va anar creixent i la mare va observar que mai es movia del mateix lloc. Després de consultar-ho amb una vella veïna, un bon dia va deixar tot de closques d'ou al voltant del foc i s'amagà en un racó de la casa. Quan el nen va veure les closques d'ou va exclamar:

- Jo he vist Perpinyà un llac,
i Leca ciutat,

i no he vist tantes olles amb tan poc cuinat!”

Una altra diferència d'aquest relat en relació als altres, és el final, ja que el petit no marxa per la xemeneia, sinó que la mare el fa fora a bastonades. Just quan surt de casa, arriba el seu fill autèntic, i sent una veu que li diu que ells no havien maltractat el seu noi com ella havia fet amb l'altre.

Història

La primera referència documental del lloc d'Oreis la trobaríem en els documents pertanyents a l'acta de consagració del monestir de Sant Llorenç prop Bagà (Bolós-Pagès, 1986) i també a l'arxiu de la Corona d'Aragó 1003 (doc. 50). ACA Monacals, Bagà. Perg.93 (Bolós-Pagès, 1986) ens cita la donació que es fa d'un alou al comtat de Cerdanya dins la vall de Brocà, a les rodalies de Bagà i al terme de la vil·la de Molnell "In apendico qui vocant Mulnelo. Id sunt: casas, casalibus, ortis, ortalibus, arboribus, torcularis, terras et vineas cum illorum arboribus, pratis, silvis, garricis, molindinarius, cum illorum capud aquis, viuttibus, vel reductibus, cum exiis vel regressiis eorum" El document és molt extens però ja ens parla d'un lloc amb terres, cases, molins. Afrontava amb la Conca d'Oria, El Cadí, la Boixassa i el Querforadat. Bolós mal interpreta el Querforadat amb la població de l'alt Urgell, molt llunyana i poc relacionada amb l'entorn. Pensem que el Quer foradat podria correspondre amb el "torrent del Forat" o bé la roca foradada. La Conca

d'Oria correspondria segons la toponia i orografia amb el terme d'Oreis, el Cadí seria la serra del Cadí a la zona del Puig Terrers i Pleta de la Muga on s'hi esmenta un mas (Serra i Vilaró. Ob cit, 1989). Finalment la Baixassa faria al·lusió al "cap de la Boixassa" que hi ha damunt de la Pelosa. No obstant això, l'alou de Molnell incloent molt possiblement l'església de Sant Romà ja apareix citat en l'acta de consagració de Sant Miquel de Turbians quan el 948 el bisbe Wisadus va cedir a la nova església, unes viles que posseïa a Molnell (Martín, 2005). A partir del segle XIII, l'indret d'Oreis sovint és esmentat per la documentació baganesa. Serra i Vilaró esmenta que l'església de Sant Romà era sufragania de Sant Iscle de Molnell. En aquest moment, el lloc d'Oreis es denominava "Aureyls o Orells" i consta que al 1288 tal PereÇasala d'Aureylls es titula parroquià de Molnell i que un tal Ramon Sala de Aureylls en el seu testament demana que s'enterrí al cementiri de Sant Iscle de Molnell i dona 3 sous a Sant Romà d'Oreis. Més tard i en concret al 1447 es fa un llegat a Sant Roma d'Oreylls per a l'oli de la llantia (Serra i Vilaró, J. 1989. Llibre III. P.234). La documentació esmenta que al 1438 hi havia tres masos de llarc temps deshabitats. Aquests masos podrien correspondre amb les ruïnes que hi ha al costat de l'església i prats i planells del costat. En aquesta data, segons Serra i Vilaró s'hi va establir un home de Cornellana. D'Oreis i la Muga en conservem una dita que ampliraem a la fitxa de llegenda que esmenta: "A la Muga, vila; a Aureis ciutat; Barcelona un prat mai s'ha vist al foc tantes olles amb tant poc cuinat". Segons Serra i Vilaró la última llar era la de la bruixa , voltada de closques de nou i un ou. Eren les olles (Serra i Vilaró, 1989. Llibre I. P-435). Serra i Vilaró esmenta que "en romanen les parets,estant esfondrada la volta i part de l'absis". No obstant això. Francesc Caballè en el seu llibre de "les tres-centes cases de Gisclareny" publica una imatge d'aquesta església, encara amb la volta sencera i les ruïnes del màs al seu costat. La imatge pertanyia a Mn. Gaietà i Pedrals. (Caballè, F, 1995).

Bibliografia

La informació facilitada sobre la llegenda ha estat donada per Albert Rumbo i Soler d'un treball inèdit.
ROVIRÓ i ALEMANY, Xavier: 100 llegendes de la Plana de Vic. El Farell edicions (Col·lecció Popular Llegendes, 4), Sant Vicenç de Castellet, 2000, pàg. 113.
VERDAGUER i SANTALÓ, Jacint: Totes les rondalles. Pirene Editorial i Edicions Proa. Barcelona, 1995, pàgs. 53-55).

